

ulkomaalaiselle, jotka ovat kirjoittaneet *Tiedotustutkimukseen* artikkeleita, keskustelupuheenvuoroja, katsauksia ja kirja-arvioita. Sekä sille hieman isommalle joukolle, joka tämän tekeleen ääressä on viettänyt piinan ja kärsimyksen hetkiä.

Tieteellinen julkaisu, jonka nimi ei ole *Taikausko ja taantumus*, arvioi tässä taannoin *Yhteiskuntasuunnittelu*-lehteä todeten, että "Lujemmin taitaa erikoislehdistä mennä vain *Tiedotustutkimuksella*, jota potee jo turvotusta" (*Tiede ja edistys*, 4/82, s. 317). Tässä piileiki vastauksen siemen jälkimmäiseen kysymykseen. Toimituksen takki alkaa olla tyhjä taskuja myöten, joten tämänkaltaisia mämmuttinumeroita on turha odotella aivan lähiaikoina.

Viisivuotisjuhlakalun käyttöohjeita ei ole myöskään jaossa. Yhdessätoista artikkelissa on valinnanvaraa, erilaisia tutkimusotteita ja näkökulmia. Artikkeleita on viisikymmenluvulta lähtien aina muutamaan *Tiedotustutkimuksen* 5-vuotisjuhlaseminaarissa pidettyyn esitelmään. Kaarta "klassikoista" "modernisteihin" on mahdoton piirtää kun kyseessä on vyyhti katkoksineen kaikkineen.

Lehden tuleviin vaiheisiin en aio tässä myöskään erityisemmin kajota. Ehkä joitain suuntaviivoja: Enemmän konkreettista tutkimusta. Enemmän tutkimuksen ja käytännön yhteyksiä. Avoin keskustelufoorumi.

Jukka Haapasalo

Veikko Pietilä

Varsitietä pitkö?

aluan aloittaa esitykseni keränkin klassiseen tapaan. - Jo muinaiset roomalaiset sanoivat että purjehtiminen on välttämätöntä, elämä ei. Voidaanko samaa sanoa tiedotustutkimuksesta? Voilaanpa taikka ei: yhteistä purjehtimiselle ja tiedotustutkimukselle joka tapauksessa on matkalla olo; se että ollaan tulossa jossain, päästy johonkin ja menossa onnekin. - Huomaamme, mitä hyötyä on aloittaa esitys klassisessä asennyksen. Seuraavassa tulenkin tarkastelemaan, (1) missä olemme olleet, (2) missä olemme nyt ja (3) minne olemme menossa. Tulen esitykseni myös (4) lopettamaan.

Missä olemme olleet?

tarkastellessaan suomalaisen tiedotustutkimuksen kehitystä Himanen (1975) erotti siinä kolme erilaista kautta: pragmaattisen sanomalehtiopin kauden 1925-60, amerikkalaisen mediasosiologian kauden 1961-1970 sekä integraation kauden vuodesta 1971 eteenpäin. Himanen esitys on kahden ensimmäisen vaiheen osalta osuva koko suomalaisesta tiedotustutkimusta ajatellen. Sen sijaan kolmannen vaiheen osalta se on tätä vähemmän.

Näet 1970-luvun suomalaisen tiedotustutkimuksen kokonaisuutta ei luonnehdi niinkään integraatio kuin disintegraatio eli - kuten Malmberg (1979) artikkelissaan suomalaisen tiedotusopin koulukunnista on esittänyt - kahden tiedotusopillisen 'koulukunnan', nimittäin 'wiiolaisuuden' ja 'nordenstrenglaisuuden' syntyminen ja keskinäinen kilpailu. Ja 1970-luvun loppuun tultaessa hajaannus vain syveni, sillä tuolloin 'wiiolaisuuden' ja 'nordenstrenglaisuuden' rinnalle kehittyi niistä selvästi eroava virtaus, jota olen kutsunut 'uudeksi aalloksi' (V. Pietilä 1981, 36-39 ja 1982, 1-15) Ja jopa tätä uudempikin aalto kuuluu jo kohisevan: näet Malmberg (1981a) on ainakin vihjaissut että hänen edustamansa ajattelutapa on oleva seuraava suuri hyöky suomalaisessa tiedotusopissa.

Niinpä siis 1960-luvun tilanteesta, jolloin lähes kaikki tiedotustutkijamme polkivat yhtä ja samaa amerikkalaisen mediasosiologian viitoittamaa tietä, olemme 1980-luvulla tulleet tilanteeseen, jossa on tarjolla todella monia teitä poljettavaksi. Tai - vielä kerran purjehdusmetaforaa käyttäkseni - olemme tulleet selville vesiltä melkomoiseen ristiaal-

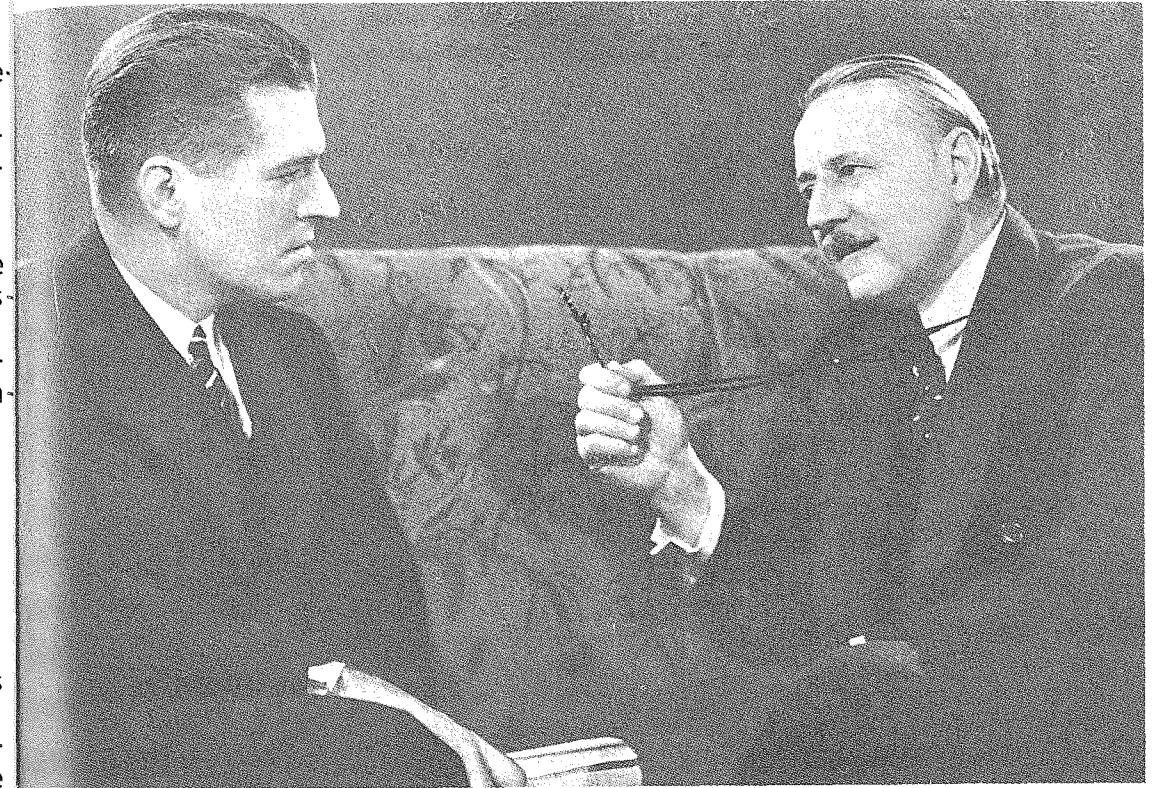
lokkoon.

Mitä nyt nuo suomalaisen tiedotusopin yllä mainitut muodot - siis pragmaattinen sanomalehtioppi, amerikkalainen mediasosiologia, 'wiiolaisuus', 'nordenstrenglaisuus' ja 'uusi aalto' sekä mahdollisesti vielä 'uudempi aalto' - oikein ovat? Malmberg on puhunut 'wiiolaisuudesta' ja 'nordenstrenglaisuudesta' koulukuntina (Malmberg 1979) ja myöhemmin 'nordenstrenglaisuudesta' ja 'uudesta aallosta' tutkimusperinteinä eli -traditioina (Malmberg 1981b; ks. myös Niiniluoto 1982, 139-140). Sellaiset käsitteet kuin koulukunta, perinne ja jopa suuntaus ovat ehkä kuitenkin liian vaateliaita em. yhteydessä käytettäväksi. Ainakin omasta mielestäni se, että jotain tieteenalan sisäistä 'virtausta' luonnehditaan koulukunnaksi, perinteeksi tai suuntaukseksi, implikoi yhtäältä, että se on selvästi muista erottuva ja tässä mielessä 'yksiaineksinen', yhtenäinen ja homogeeninen, ja toisaalta että se on sulkeutunut sikäli että se toimii 'omillaan' eli pysyviin, toimintansa pohjaksi asettamiinsa periaatteisiin nojautuen muilta vaikutteita ottamatta. Saattaa tietysti olla että olen tässä asiassa turhantarkka ja muistutan hiusten halkojaa. Joka tapauksessa luonnehtisin itse noita yllä mainittuja suomalaisen tiedotusopin muotoja muodikkaalla käsitteellä *diskurssi*.

Mitä tämä käsite tarkoittaa? Haugin (1981, 10) mukaan se perustuu latinan *discursus*-sanaan, joka merkitsee "sinne tänne rientäminen", "ympäriinsä juoksentelu" jne. Varsinaisesti siihen tarkoitukseen, mihin esim. juuri Haug diskurssi-käsitettä käyttää, se on tullut ranskan kielen puhetta, puhetapaa jne. merkitsevistä *dis-*

cours-sanasta. Mielestäni termi puhetapa - ellei jopa ympäriinsä juoksentelu - kuvaa osuvammin tiedotusopissamme esiintyneitä ja esiintyviä 'virtauksia' kuin koulukunnan, perinteen tai suuntauksen käsitteet. Puhetapa viittaa johonkin, missä on tiettyä yhtenäisyyttä mutta mikä silti ei ole välttämättä tarkkarajaisesti muista puhetavoista erotettavissa eli 'yksiaineksinen' ja mikä ei myöskään ole täysin sulkeutunut. Nähdäkseni tämä diskurssinomaisuus on ominaista tiedotustutkimuksen virtauksille yleismaailmallisemminkin. Siitä juuri johtuu että tiedotustutkimuksen kentän oppihistoriallinen yleiskartoitus tuottaa jatkuvasti päänsärkyä ja toisistaan eroavia tuloksia (ks. V. Pietilä 1982, 17-31; vrt. myös Malmberg 1981c).

Sitä väitetään, ettei koulukunnan tai muun sellaisen käsite ole kovinkaan käypä luonnehtimaan suomalaisen tiedotustutkimuksen 'virtauksia', voidaan perustella toiseltakin näkökannalta. Antaahan näet esim. koulukunnan käsite ymmärtää että puhe on isommasta 'samanhenkisten' joukosta, joka jopa kykenee rekrytoimaan jäseniä uusista tutkijasukupolvista. Taas em. suomalaisten 'virtausten' kohdalla on jo yksin isommasta joukosta puhuminen ongelmallista. Tämän ongelmallisuuden havaitsee ehkä helpoimmin jos yrittää luokitella tiedotustutkijoitamme noihin 'virtauksiin'. Esim. - jos pysytelämme vain Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen piirissä - mihin virtaukseen olisi luettavissa Leena Paldän, mihin Taisto Hujanen, mihin Irma Holopainen, mihin Ilkka Kahma jne.? Edes itseni tunne löytäväni oikein kotoista sijaa noista 'virtauksista', en siitäkään huolimatta että Malmberg

(1981b, 35) on tarjonnut minulle 'uudessa aallossa' samanlaista perinteen tietenteoreettisen itsemääräyksen kehittäjän asemaa kuin mikä hänen mukaansa Ahmavaaralla on 'nordenstrenglaisuudessa'.

Olisinkin taipuvainen hahmottamaan nuo yllämainitut suomalaisen tiedotusopin 'virtaukset' tietyiksi tiedotustutkimuksen avaruutta jäsentäviksi *kiintopisteiksi* (jotka tosin ovat kehittyviä eli *kiintopisteitä* vain asiaa poikkileikkauksellisesti katsoen). Tässä avaruudessa syntyy ja kehittyy erilaisia diskursseja - sekä sellaisia, jotka ovat yhtä kuin tietyn kiintopisteen kehitys eli jotka ovat sen ympärille kietoutuvia ja sitä artikuloivia, että sellaisia, jotka sijoittuvat kiintopisteiden välille eli artikuloivat useammasta kiintopisteestä peräi-

sin olevia aineksia tai jotka jopa - yhdestä tai useammasta kiintopisteestä ponnistaen - orientoituvat ajassa eteenpäin johonkin, mitä emme tällä hetkellä edes vielä selvästi näe. Ainakaan 1960-luvun jälkeen emme suomalaisessa tiedotusopissa ole siis kulkeneet selviä koulukuntien, perinteiden tai suuntausten viitoittamia teitä - toisin kuin hiljan ilmestyneen monisteeni nimi "Tiedotustutkimus: teitä ja tienviittoja" (V. Pietilä 1982) antaa ymmärtää - vaan olemme kulkeneet pitkin diskurssien avaruutta, johon matkan aikana on kiteytynyt, kiteytyy ja epäilemättä on tulevaisuudessa kiteytyvä tiettyjä diskurssien kehittymistä suunnanneita ja suuntaavia kiintopisteitä.

2 Missä olemme nyt?

Olemme siis keskellä diskurssien avaruutta. Tarkempi paikanmäärittely edellyttäisi vallitsevien diskurssien tai ainakin niitä suuntaavien kiintopisteiden tarkempaa sisällöllistä luonnehdintaa. En tässä kuitenkaan ryhdy edes kaikkien edellä erottamieni kiintopisteiden tarkempaan sisällölliseen tarkasteluun, koska olen tehnyt tämän hiljattain toisessa yhteydessä (V. Pietilä 1982, 1-15). Kuitenkin eräältä kannalta minun on pakko noita kiintopisteitä tarkastella - pakko siksi että voisin oikeuttaa tuonnetun etenemisstrategiani. Tämän tarkastelun ulkopuolelle jätän kuitenkin pragmaattisen sanomalehtiopin eli siis lähtökohtaisesti amerikkalaisesta mediasosiologiasta.

Jos olisi pakko luonnehtia lyhyesti, mitä amerikkalainen mediasosiologia suomalaisessa tiedotusopissa oli ja on, olisin taipuvainen sanomaan että se oli tutkimusta - tarkemmin: *joukkotiedotuskäytännön empiiristä tutkimusta*. Sitä voi luonnehtia myös toteamalla, mitä se ei ollut: amerikkalaisen mediasosiologian kaudella ei pyritty luomaan mitään erityistä viestintää koskevaa oppialaa sen paremmin kuin mitään nimenomaista sitä viestintänä koskevaa teoriaakaan. 'Wiiolaisuudelle' ja 'nordenstrenglaisuudelle' puolestaan on luonteenaista pyrkimys kehittää *viestintää koskevaa erityistä oppialaa*. Niille siis ei ole leimallista tutkimuksen kehittäminen eikä siten voidakaan puhua jostain amerikkalaisesta mediasosiologiasta poikkeavasta 'wiiolaisesta' tai 'nordenstrenglaisesta' tutkimustavasta - eikä myöskään teorian kehittäminen. Toisin sanoen, vaikka kumpikin diskurssi lähtee tie-

tyistä selvistä, teoreettisista asettamuksista - jotka ovat osaksi samoja, osaksi toisistaan poikkeavia - nuo asettamukset jäävät pitkälti kehittämättä ja selvästi artikuloimatta, mistä ehkä johtuu että kummankin diskurssin tiedotusopit jäävät lopultakin aika elähtäviksi kompilaatioiksi.

Siinä missä amerikkalaiselle diasosiologialle oli leimallista empiirinen tutkimustyö ja sekä niin Hemänuksen, joka tällä hetkellä on 'nordenstrenglaisuutta' varsinaisesti eteenpäin vievä voima, kuin Malmbergin, joka pyrkii synnyttämään 'uudempaa aaltoa', ovat leimallista pyrkimys kehittää *viestintää* tai - täsmällisemmin - *joukkotiedotusta koskevaa teoriaa*. Tämä teorian kehittämisintressi käy kuvaavasti ilmi siitä että niin tämän diskurssin lähtökohdat asettava esitys (K. Pietilä 1978, 223-230) kuin sen tähän mennessä 'kypsien' esitysten (K. Pietilä 1980a, 5-25) alkuvaiheissa ajatteluun eivätkä rakennetta ajattelusta siitä poikkeavaa, omaa versiotaan, jonka sitten polemiikissaan kumoavat. Minusta kuitenkin em. polemiikkiin osallistuneista ei ole tässä suhteessa synnintön. En seuraavassa kuitenkaan rupea rupeamaan näitä syntejä vaan rupean kehittämään esitystäni kohden sen viimeistä kysymystä, joka - kuten muistettaneen - kuuluu: *missä olemme menossa*. Kuten totesin mielestäni 'uusi aalto' - tarkemmin: 'uuden aallon' teoria *oikein* ymmärrettynä - on se kiintopiste, josta tähän kysymykseen pääsee hedelmällisimmin käsitteiksi. Korostan sanoja "oikein ymmärrettynä", sillä jos 'uuden aallon' teoria ymmärretään siihen tapaan väärin kuin polemiikissa on monasti käynyt, ei sen pohjalta päästä puusta pitkään. Kaikkein tärkeintä on huomata ettei tuo teoria ole deterministinen. Tämä vir-

nekäsitys jonka ensinnä esitti Garnham K. Pietilän väitöskirjan tarkastustilaisuudessa, on osoittautunut polemiikissa varsin sitkeähenkiseksi (ks. esim. Malmberg 1981a ja Hemänuksen 1982, 69-70). Garnhamin (1981) mukaan K. Pietilä katsoo että arvon kehityslogiikka on sanomalehden muotokehityksen välttämätön ja riittävä ehto eli että se *determinoi* tuon muotokehityksen. Näin ollen, päättelee Garnham, ei sanomalehti po. teorian mukaan voi milloinkaan saada tuon kehityslogiikan kannalta dysfunktionaalista muotoa. Kuitenkin K. Pietilä itse propagoi uuden journalismin ideassaan tällaista dysfunktionaalista muotoa - muotoa, joka muka olisi hänen oman teorian perusteella mahdoton.

Garnham päätyykin tästä käsitykseen että K. Pietilän väitöskirjassa esitetyn teorian ja siinä journalismille asetetun päämäärän välillä on syvä ristiriita. Tosi-asiassa tämä käsitys perustuu tuon teorian väärinymmärtämiseen. Tuon teorian pyrkimys rekonstruoida sanomalehden *tähänastisen* muotokehityksen. Tässä rekonstruktiossa on itse toimivat ihmiset pyrkimysineen ja tavoitteineen sulkeistettu pitkälti pois ja huomio on kohdistettu nimenomaan siihen, mitä ihmisten toiminta *tuloksenaan tuottaa*. Tällainen subjektiviteetin väliaikainen sulkeistaminen on täysin legitiimiä eikä se merkitse olennakaan subjektiviteetin kieltämistä.¹ Teorian puitteissa on siis täysin mahdollista ajatella että ihmiset voivat kehittää arvon logiikan kannalta dysfunktionaaleja journalismin muotoja ja jopa pyrkä niitä toteuttamaan. Näin historian kuluessa on varmasti tapahtunutkin. Silti *toiminnan tuloksena on tähän asti ollut vallitsevasti arvon logiikan kannalta funktio-*

naali lehdistö. Siihen, että näin ei aina tarvitse olla, viittaa juuri uuden journalismin konseptin kehittäminen. Tosin uuden journalismin todellistaminen laajamittaisemmin edellyttää K. Pietilän (1980a, 373-374) mukaan arvologiikan murtamista eli sitä että journalistit ja kirjapainotyöläiset omistavat yhdessä sen lehden, missä työskentelevät, ja hallitsevat sitä ja että he voivat toimia vapaina kilpailun asettamista paikoista.

3 Minne olemme menossa?

Kun edellä sanoin että 'uuden aallon' harjalta pääsee hedelmällisemmin arvioimaan sitä, minne olemme menossa, en suinkaan tarkoittanut sitä että 'uuden aallon' teoria on hyväksyttävä aksiomaattiseksi lähtökohdaksi ja ryhdyttävä kehittämään suomalaista tiedotustutkimusta sen pohjalta eteenpäin. Päinvastoin on niin että tuolta harjalta avautuu näkyville useampia eteenpäin mahdollisuuksia. Yksi näistä - mainitsen tämän tietoisesti ensimmäisenä - on pyrkimys osoittaa 'uuden aallon' teoria virheelliseksi tai kumota tai ylittää se joko kokonaan tai joltakin tärkeältä osaltaan. Toiseksi olemassa- tai kehittymässä olevat diskurssit voivat sisällyttää itseensä osia 'uuden aallon' teoriasta asettamatta sitä kuitenkaan kehittelynsä peruslähtökohdaksi. Kolmanneksi itse 'uuden aallon' diskurssia voidaan pyrkiä kehittämään niin että myös sellaiset seikat, jotka siinä tällä hetkellä jäävät puutteelliseksi huomiolle, tulevat tematisoiduiksi ja siten huomioonotetuiksi. Neljänneksi voidaan pyrkiä etsimään sellaisia seikkoja, joita 'uuden aaltoon' sisältyvä teoria ei (vielä) koske, ja kehitellä näitä

koskevia diskursseja. Jne.

Käsitykseni on ettei 'uuden aallon' teoriaa ole tähän mennessä osoitettu virheelliseksi eikä ederistiriitaiseksi sen omalla pätevyysalueella. Mielestäni tällä hetkellä ei myöskään ole näkyvisissä toista teoriaa, joka kykenisi sen kumoamaan tai ylittämään tuolla alueella. Toisaalta on kiistatonta että po. teoria on rajallinen ja jättää monia kysymyksiä vastausta vaille. Tilanne tiedotusopissa on tältä osin hieman samantapainen kuin mitä se on tai oli valtio-opissa nk. valtion johtokeskustelun jälkeen. Tuossa keskustelussahan porvarillisen valtion muoto pyrittiin "johtamaan porvarillisen yhteiskunnan taloudellisesta perusrakenteesta" hyvinkin "yleisellä (...) tavalla" (Hirsch 1980, 54; tästä keskustelusta ks. esim. Kivinen 1978, Hänninen 1980 sekä Blom 1980 ja 1982 141-153). Tämä pyrkimys onnistuikin pitkälti mutta samalla - keskustelun yleisyydestä johtuen - monet kysymykset jäivät vastausta vaille, mikä näyttää herättäneen eri tahoilla sen pettyneen tuntemuksen että tuloksena koko keskustelusta oli umpikuja (esim. Kivinen 1978). Tällöin ei huomata että tällainen keskustelu "on marxilaisen valtion teorian välttämätön ensiaskel ja eteinen eteenpäin, koska vain sit kautta voidaan selittää porvarillisen valtion yleisimmät luonteenpiirteet ja ehdollistaa jatkotarkastelu" (Hänninen 1980, 229). Tämä ei ole lainkaan 'laittamaton haastelu' myöskään 'uuden aallon' teoriaa ajatellen.

Menkäämme sitten joihinkin sellaisiin kysymyksiin, jotka 'uuden aallon' teoria jättää auki. Otan yhtenä esimerkkinä kysymyksen journalistisen toiminnan mahdollisuuksista ja rajoista nykypäivän Suo-

nessa. Tähän kysymykseen emme saa po. teoriasta suoraa vastausta. Lähinnä se toteaa vain tietyt toiminnalle asetettavat puitteet, jotka nekin toimivat ikään kuin 'jälkikäteen valikoivasti' erotellen tällöin yksittäisten kustannuspääomien kannalta funktionaalit eli kannattavat toiminnot dysfunktionaaleista eli kannattamattomista. Edellisillä on taipumus vakiintua - ainakin toistaiseksi - pysyviksi toimintatavoiksi, jälkimmäisillä karsiutua pois. Molemmissa tapauksissa on kyse kuitenkin vain *tendensseistä*, jotka saattavat jäädä pitkäänkin toteutumatta. Ts. dysfunktionaaleja toimintoja voi aina syntyä ja olla olemassa pitkäänkin. Tämä herättää sen kysymyksen, mitkä seikat edesauttavat ja mitkä ehkäisevät yhtäältä funktionaalien toimintojen syntymistä ja vakiintumista ja toisaalta dysfunktionaalien toimintojen syntymistä ja säilymistä. Tämä on tärkeä kysymys sikäli että sen kautta voi löytää keinoja toimia arvologiikkaa vastaan.

Em. kysymykseen emme saa 'uuden aallon' teoriasta välitöntä vastausta siksi ettei tuo teoria tematisoi tätä kysymystä suoraan. Tämä taas johtuu tuon teorian luonteesta - siitä että se tarkastelee asioita "ideaalisessa keskiarvossaan" (Marx) ja höylää tällöin inhimillisen elämän moninaiset rosoisuudet pois. Malmborg (1981a, 79) on sivunnut tätä samaa seikkaa moittiessaan 'uuden aallon' teoriaa sen 'logistisuudesta'. Päädyimme siis siihen, että vaikka tietyn tutkimuskohteen ja sen kehityksen teoreettinen rekonstruktio "ideaalisessa keskiarvossaan" on välttämätön ensimmäisenä askeleena, se ei ole vielä riittävä mm. juuri siksi että se höylää pois ne rosoisuudet, joihin - Malmborgin

(ema.) sanoin - "arjen vastarintapotentialiaali" voisi kiinnittyä (ks. myös Luostarinen 1982).

Samassa yhteydessä, jossa Malmborg moittii 'uuden aallon' teoriaa 'logistisuudesta', hän tuo esiin myös toisen siihen sisältyvän ongelman, nimittäin sen ettei se pysty erottamaan toimintojen syntyperää (Genesis) ja niiden käyppyyttä (Geltung) toisistaan. Tämä syntyperän ja käyppyyden problematiikka tarkoittaa sitä että tietyllä toiminnalla, joka kehkeytyy pääoman kannalta funktionaaliksi ja jonka syntyperä siten on arvologiikka, saattaa olla käyppyyttä tämän syntyperänsä yli. Lyhyesti: arvologiikan omalta kannaltaan funktionaaliksi hioma toiminta voi olla funktionaali myös joissain muissa, ehkä jopa arvologiikan kannalta vastakkaisissakin suhteissa. Journalistisen toiminnan mahdollisuuksia ja rajoja koskevaan aiheeseen palataksemme tämä herättää sen kysymyksen, miten laaja yksittäisten kustantajapääomien kannalta funktionaalien toimintojen alue on ja sisältyykö siihen sellaisia ristiriitaisesti funktionaaleja toimintoja, jotka jossain suhteessa ovat arvologiikan suuntaisia mutta jossain toisessa sen vastaisia.

Huomautettakoon että vastauksia edellä esiintuotuihin ongelmiin ja kysymyksiin ei voida johtaa teoreettisesti samalla tavoin kuin esim. sanomalehden tähänastisen kehityksen muodot. Konkreetti tutkimus onkin tässä aivan välttämätöntä. Sitä, ettei tämä seikka ole jäänyt 'uuden aallon' piirissä oivaltamatta, kuvaa esim. hahmotelma uuden journalismin tutkimus- ja kehittämisprojektiksi (K. Pietilä 1980b).

Siirtykäämme sitten hieman toiseen ongelmaan. Nythän 'uuden aallon' teoria koskee nimenomaisesti

journalismin tai - tarkemmin - sen yhden muodon, sanomalehden muotokehitystä. Niinpä herääkin kysymys, kykeneekö se sanomaan mitään muunlaisista tiedotustutkimuksen alaan lukeutuvista ilmiöistä. Otakaamme esimerkiksi se viime aikoina yhä enemmän huomiota osakseen saanut ilmiö että viestintä ja informaatioteknologia ovat tunkeutumassa yhä laajamittaisemmin läpi koko yhteiskunnan - eli se että yhteiskunta on yhä läpikotaisemmin viestintäteknologisoitumassa muodikkaita läpikapitalisointimurteita ja läpivaltiollistumistermejä (Hirsch 1980) jäljitellen.

Käsittäkseni 'uuden aallon' teoria ei jää tämän ilmiön edessä sanattomaksi. Päinvastoin viestintäteknologisoitumisen teoreettiseen rekonstruktioon pyrittäessä on ilmeisen välttämätöntä lähteä analogisesti samasta näkökulmasta, josta 'uuden aallon' teoria lähtee sanomalehden universaalimuotoa teoreettisesti rekonstruoidessaan. K. Pietilän (1980a, 297) mukaanhan sanomalehden universaalimuoto alkaa kehittyä tilanteessa, jossa kapitalismin lainmukaisuudet ovat jo tulleet voimaan ja jossa toiminta siis alkaa olla niihin sopeutumista - so. jossa yhteiskunta ei ole ihmisten oma maailma vaan "objekti (objektiivinen välttämättömyys), johon heidän on sopeuduttava". Universaalilehti on yksi niistä muodoista, joissa noihin lainalaisuuksiin sovittautuva, yhä laajeneva ja monimutkaistuva yhteiskuntaorganisaatio uusiintuu ja osin jopa muotoutuu. Myös yhteiskunnan yhä läpikotaisempi viestintäteknologisoituminen voidaan ymmärtää samalla tavoin. Ts. se on osa sopeutumista kapitalismin 'toiseen luontoon' - sopeutumista, jonka tehostamiseen mm. kilpailu maailmanmarkkinoilla jatkuvasti pakot-

taa (vrt. Hirsch 1980).

Lopuksi otan esiin kysymyksen itse viestintäilmiön ymmärtämisestä. Jokunen aika sitten ilmestyneessä artikkelissani "Tiedon siittoa vai yhteisyyttä?" (V. Pietilä 1981, 36-39; ks. myös 1982, 4-7) erottelin 'wiolaisuuden' ja 'nordenstrenglaisuuden' 'uudesta aallostasta' toteamalla että edelliset ymmärtävät viestinnän painottuneen tiedon siirroksi tai vaihdokseen taas 'uusi aalto' ymmärtää sen painottuneemmin yhteisyydeksi. Vaikka erottelu viestinnän ymmärtämiseen siirroksi tai vaihdoksi yhtäältä ja yhteisyydeksi toisaalta on tietyltä kannalta osuva, se on eräältä toiselta kannalta ongelmallinen - nimittäin siltä että viestintä siirtona ja viestintä yhteisyytenä eivät ole toisilleen loogisesti vastakkaisia. Viestinnän siirroksi ymmärtävälle kannalle loogisesti vastakkainen olisi kanta, joka ymmärtää sen ei-siirroksi. 'Uuden aallon' teorialle on nainen tapa ymmärtää viestintä yhteisyydeksi ei siten ota välittömästi kantaa kysymykseen, onko viestintä ymmärrettävä siirroksi vai ei-siirroksi. Ts. tässä on jälleen kysymys, johon 'uuden aallon' teoria ei välittömästi vastaa ja jota koskevaa ajattelua ei välittömästi sen pohjalta voida kehitellä siitäkään huolimatta että sillä miten viestintä em. suhteessa pitää ymmärtää, on sen kannalta tärkeitä implikaatioita.¹

Tapa ymmärtää viestintä tiedon siirroksi tai vaihdoksi on nähdäkseni nimenomaan tiedonvälittäjän käytännöstä ravintonsa imevä arkisikäntöllinen ajatusmuoto (ks. V. Pietilä 1981, 45-46). Tiedonlähettäjän tai -välittäjän käytännöllisestä näkökulmasta on vaikea nähdä että viestintä ei olisi "ajatusten ja erilaisten merkitys-

ten siirtämistä ihmiseltä toiselle" (Strombom 1968, 11-12) - so. lähettäjältä vastaanottajalle. Kuitenkin huolimatta siitä että tämä käsitys tuntuu puhtaalta itsestäänselvyydeltä, se ei pidä paikkaansa. Näet viestinnässä ei siirretä tietoja, ajatuksia, merkityksiä, informaatiota, sanomia tms. sanan varsinaisessa merkityksessä. Tämä väite ei ole minun keksintöni vaan sen ovat lausuneet julki mm. yhdysvaltalaiset transaktionismia edustavat tiedotustutkijat, jotka korostavat että ns. 'vastaanottajan' 'vastaanottama' sanoma syntyy itse asiassa vasta sitä 'vastaanottaessa' - ts. *sanoma ei siirry vastaanottajaan vaan tämä tuottaa sen itse*. Esim. Thayer (1979, 56) on ilmaissut tämän sanomalla että "se 'sanoma', jonka vastaanottaja saa, ei ole välineessä tai siinä, mitä se esittää, vaan vastaanottajassa". Toisin kuin tavanomaisesti ajatellaan 'vastaanottaja' on aina *tuottaja*. Tosin hän tuottaa useimmiten enemmän tai vähemmän *jäljentävästi, jäljitellen*.

Nähdäkseni tämä idea tulee osoittautumaan mitä keskeisimmäksi pohdittaessa viestinnän ns. 'perillemeno' ja vaikutusta. Tämä - ja samalla ajattelun yllättävä pinttyneisyys siirtomalliin viestinnän vaikutuksia pohdittaessa - voidaan esittää vaikkapa seuraavan, jopa hieman huvittavan yksityistapauksen avulla. Eritellesään tunnettua Raade-juttua K. Pietilä (1981a, 85) totesi että koska se ei tarjoa lukijalle mitään selkeästä aistimellis-esineellistä kiinnekohtaa, johon tarttumalla tämä voisi säilyttää identiteettinsä lukijana, tuo identiteetti irtoaa ja

merkitsee että me lehden lukijat alamme harjoitella Raaden ajatusten lausumista ikään kuin ne olisivat meidän omia ajatuksiamme" (kurs. V.P. - alkup. kurs. poistettu).

Olin itse (V. Pietilä 1981, 43-44) kärkeä tulkitsemaan tätä kohtaa siihen suuntaan että siinä oletetaan minältään 'tyhjä' yksilö, minä sanomat mielen mukaan täyttävät - ts. että siinä tiedotuksen vaikutuskyky nähdään todella suureksi. Samansuuntaiseen tulkintaan asiasta ovat päätyneet myös Hemänius & K. Pietilä 1982; vrt. myös Hemänius 1981, 58) ja Malmborg (eräissä seminaaripuheenvuorossaan). Kuitenkin jos lähdetään siitä ettei viestintä siirrä vastaanottajaan tietoa vaan että tämä itse tuottaa tiedon enemmän tai vähemmän jäljentävästi, voidaan K. Pietilän tulkita sanovan tuossa kohdassa yksinkertaisesti että juttu ei tarjoa lukijalle muuta mahdollisuutta kuin tuottaa Raaden ajatukset jäljentävällä tavalla itselleen. Kokonaan toinen asia sitten on, miten ne häneen vaikuttavat, so. torjuuko vai omaksuuko hän ne osittain tai kokonaan.

Vaikka sitä näkemystä, että viestintä ei ole tiedon siirtoa vaan sen enemmän tai vähemmän jäljentävää tuottamista, ei voidakaan johtaa 'uuden aallon' teoriasta, on tämä näkemys silti mukana tuon aallon uuden journalismin ideassa, joskin ehkä hieman vaistonvaraisesti. Uuden journalismin mukaanhan normaalijournalismi luo vastaanottajalle kuluttajan silmät (ks. K. Pietilä 1981b, 30 ja 33). *Verfremdung*-ideassaan uusi journalismi vaatiikin että kuluttajan silmien sijaan vastaanottajille on luotava tuottajan silmät (vrt. Sironen 1978, 12-17 ja 1982, 265-270). Itse muotoilisin tavoitteen kuitenkin hieman toisin. Nimittäin kuitenkin edellä kävi ilmi 'vastaanot-

¹ "kiinnitty Raadeen; Raaden sanojen lukeminen

taja' ei tosiasiaassa ole kuluttaja vaan välttämättä aina jo tuottaja. Hänelle ei siis ole luotava tuottajan silmiä koska hänellä on ne jo. Ne on vain avattava. Käsitteäkseni tämä lähenisi sitä, mitä Eco (1972, 121) on tarkoittanut 'vastaanottajan' johdattamisella' 'semioottiseen sissisotaan'.

Lopuksi

Edeelliset tähyilyt tulevaisuuteen riittäköt. Kokonaan toinen asia tietysti on, onko tuleva oleva lainkaan sen suuntainen kuin mitä näissä tähyilyissäni ennakoin. Kuten hyvin tiedämme ennustajan osa on aina vaikea, ja erityisen vaikeaa se on silloin kun ei ole käytettävissä kunnon kahvinporoja. Koska aloitin tämän esityksen klasisisesti, lienee sopivaa päättää se latteuteen: Tiedotustutkimus-lehden 10-vuotisseminaarissa tulemme, jos jaksamme tuottaa, olemaan tämän kysymyksen suhteen jo hieman tietävämpiä.

Vitteet

Esitelmä Tiedotusoppilisen yhdistyksen syyseminaarissa "Suomalainen tiedotustutkimus eilen, tänään, huomenna" Tampereella 25.11.1982.

Kirjallisuus

BLOM, Raimo. Valtiojohtokeskustelu Saksan Liittotasavallassa. *Politiikka*, 22 (4), 1980, s. 303-317.
 BLOM, Raimo. *Yhteiskuntateoria ja valtio*. Tampere, Vastapaino, 1982.
 ECO, Umberto. Towards a semiotic inquiry into the television message. *Working papers in cultural studies*, 3, Autumn 1972, s. 103-121.
 GARNHAM, Nicholas R. Lausunto Kauko Pietilän väitöskirjasta "Formation of the newspaper: a theory". *Tiedotustutkimus*, 4 (2), 1981, s. 77-79.
 HAUG, Wolfgang Fritz. *Produktion, Warenkonsumption und Lebensweise. Kurseinheit 1*. Hagen, Fernuniversität in Hagen, 1981.
 HEMÄNUS, Pertti. Rationaalinen ja irrationaalinen journalismikonseptio. *Tiedotustutkimus*, 3 (4), 1980, s. 35-39.

HEMÄNUS, Pertti. Triviaaleista väärinkäsityksiä journalismin absolutisoimiseen. *Tiedotustutkimus*, 4 (2), 1981, s. 53-59.
 HEMÄNUS, Pertti. Uusi paradigma vai seireenilä? *Tiede & edistys*, 7 (1), 1982, s. 67-71.
 HEMÄNUS, P. & PIETILÄ, K. *Seitsemän erää journalismista*. Tampere, Vastapaino, 1982.
 HEMÄNUS, P. & TERVONEN, I. *Objektiivinen joukotiedotus*. Helsinki, Otava, 1980.
 HIMANEN, Hannu. Suomalaisen tiedotustutkimuksen synty ja kehitys. Tiedotusopin laudaturtutkimus, Tampereen yliopisto, 1975.
 HIRSCH, Joachim. *Der Sicherheitsstaat: Das 'Modell Deutschland', seine Krise und die neuen sozialen Bewegungen*. Frankfurt am Main, Europäische Verlagsanstalt, 1980.
 HANNINEN, Sakari. Mihin johtaa valtion yleinen johto. *Politiikka*, 22 (4), 1980, s. 283-302.
 KIVINEN, Markku. Valtioiteorian salakäytävissä ja umpikujissa. *Tiede & edistys*, 3 (4), 1978, s. 15-24.
 LUOSTARINEN, Heikki. Tutkijat ja toimittajat. *Tiedotustutkimus*, 5 (1), 1982, s. 63-67.
 MALMBERG, Tarmo. Suomalaisen tiedotusopin koulukunnat: puolitiehen jäänyt materialismi. *Tiedotustutkimus*, 2 (3-4), 1979, s. 18-27.
 MALMBERG, Tarmo. 1., 2. ja 3. aalto. *Tiedotustutkimus*, 4 (4), 1981a, s. 77-84.
 MALMBERG, Tarmo. Marxismi suomalaisessa tiedotusopissa. *Tiede & edistys*, 6 (3), 1981b, s. 24-38.
 MALMBERG, Tarmo. Tiedotustutkimuksen metodologioista. *Tiedotustutkimus*, 4 (2), 1981c, s. 3-20.
Mass media and man's view of society. A conference report and international bibliography. Leicester, International Association for Mass Communication Research, 1978.
 NIINILUOTO, Ilkka. Realismi vs. praksismi. *Tiede & edistys*, 7 (2), 1982, s. 139-151.
 NORDENSTRENG, Kaarle. *Tiedotusoppi*. 2., korj.p. Helsinki, Otava, 1978 (1975).
 PIETILÄ, Kauko. Mass communication research - object and methodology. Monisteessa HEMÄNUS, P. & HUJANEN, T. (toim.). *Masskommunikationsforsknings vetenskapliga status*. Tampereen yliopisto, *Tiedotusopin laitos*, julkaisuja nro 40, 1977, s. 70-89.
 PIETILÄ, Kauko. Yleisradiotutkimuksen metodit. Teoksessa LITTUNEN, Y. & RAUTIO, P. & SAARINEN, A. (toim.). *Tieto, tiede, yhteiskunta*. Tampereen yliopisto, *Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, sarja E*, nro 6, 1978, s. 221-252.
 PIETILÄ, Kauko. Formation of the newspaper: a theory. *Acta Universitatis Tampereensis*, A, 11, 1980a.
 PIETILÄ, Kauko. Uuden journalismin tutkimus- ja kehittämisprojektista. *Tiedotustutkimus*, 3 (3), 1980b, s. 29-38.
 PIETILÄ, Kauko. Informaatioiden tavarataloissa. *Tiedotustutkimus*, 4 (4), 1981a, s. 58-68.
 PIETILÄ, Kauko. Simalabim - eli irrationaalinen itsepuolustus. *Tiedotustutkimus*, 4 (1), 1981b, s. 27-33.
 PIETILÄ, Veikko. Tiedon siirtoa vai yhteisyyttä. *Tiedotustutkimus*, 4 (4), 1981, s. 35-48.
 PIETILÄ, Veikko. Tiedotustutkimus: teitä ja tiiviittoja. *Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, sarja C*, nro 3, 1982.

(kirjallisuusluettelo jatkuu sivulla 103)

Tarmo Malmberg

Identiteettiä etsimässä Kommentti V. Pietilän esitykseen

Kommenttini jakaantuu (1) teesiin, jossa luonnehdin esitykseni keskeistä sisältöä, ja (2) yksittäisiin kysymyksiin jotka valaisevat teesiäni.

1. Pidän edelleen kiinni siitä, että 'uuden aallon' tieteenteoreettinen ongelmallisuus paikallistuu sen logistisuuteen ja että ainakin siinä määrin kuin Veikko Pietilä ei hyväksy tätä problemaattisuutta, hänen kantansa on yhteneväinen 'uuden aallon' kanssa. Tämä on sen aiemman väitteeni sisältö, jonka mukaan katson Veikko Pietilän artikuloivan 'uuden aallon' - eikä jonkin muun viestinnän tutkimusperinteen - tieteenteoreettista itseymmärrystä.

Väite marxismien pääomalogisen tutkimusperinteen logistisuudesta ei tietenkään ole uusi. Terminologisestihan tämä tulee jo esiin siitä, että 'dialektiikka' on vaihdettu 'logiikkaan'. Tutkimuskäytännöllisesti tämä ilmenee siinä, että oleellista on ilmiöiden johtaminen (Ableitung) toisista, kuten (muodollisessa) logiikassa johdetaan lauseita toisista. Ero dialektiikan ja (muodollisen) logiikan välillä koskee - ainakin ihmistieteiden metodologiassa - identiteettiä, ekvivalenssia. Ha-

vainnollistakaamme tätä ongelmaa seuraavalla kaksiosaisella kysymyksellä. Miten voimme sanoa, että sanomalehti on sama (identtinen itsensä kanssa) 1600-luvulla ja 1900-luvulla, vaikka se kuitenkin on niin erilainen alkusolussaan ja nykymuodossaan, ja miten voimme sanoa, että sanomalehden muoto on identtinen, ekvivalentti arvomudon kanssa kauppapääoman ja nykykapitalismin oloissa? Eroa dialektisen ja (pääoma)logistisen ratkaisun välillä voi nyt kuvata seuraavasti.

Logistisen ratkaisun ydin on siinä, että oli pa vallitsevan sanomalehdistön muoto mikä tahansa, niin aina pätee ekvivalenssilause arvomuto=sanomalehtimuto. Voidaan sanoa siis, ettei sanomalehti ole koskaan identtinen itsensä kanssa, sen identiteetti on aina ei-identiteetti (so. jotain mikä on johdettu sille ulkoisesta). Toisin sanoen sanomalehdellä ei ole mitään omaa olemusta, ainoastaan pääomalla on. Voinemme kutsua tätä ratkaisua *monologistiseksi*: se mikä antaa todellisuuden ilmiöille arvon ulkopuolella niiden identiteetin, on aina niiden ei-identiteetti, so. on ainoastaan yksi (pääoma)logiikka, josta kyseinen identiteetti viime kädessä johdetaan.